

ДОСУДОВА ДОПОВІДЬ ОРГАНУ ПРОБАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

КАНЦІР Володимир Степанович - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права і процесу Навчально – наукового інституту права та психології Національного університету “Львівська політехніка”,

СЛОТВІНСЬКА Наталія Дмитрівна - кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права і процесу Навчально – наукового інституту права та психології Національного університету “Львівська політехніка”

УДК 343.112

В статтє предпринята попытка выделить отдельные теоретические и практические проблемы применения норм Уголовного процессуального кодекса Украины, касающиеся составления досудебного доклада и найти способы их преодоления.

В этом контексте предлагается закрепить обязанность, а не право суда поручать представителю персонала органа пробации составления досудебного доклада, в отношении лица, обвиняемого в совершении преступления небольшой или средней тяжести, или тяжкого преступления, нижняя граница санкции которого не превышает пяти лет лишения свободы.

Обоснована необходимость приглашения представителя органа пробации на подготовительное судебное заседание по делам в отношении лица, обвиняемого в совершении такого преступления.

Ключевые слова: пробация, досудебный доклад, информация, характеризующая обвиняемого, судебная дискреция, уголовное производство

Постановка проблеми

З метою наближення національного законодавства до міжнародних та європейських стандартів, на виконання Закону України «Про пробацию» [1], Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» [2], Кримінальний процесуаль-

ний кодекс України [3] (далі - КПК України) доповнено положеннями, що регулюють порядок складання досудової доповіді у кримінальному провадженні. Проте, аналіз вищезгаданих нормативно-правових актів та судової практики свідчить про необхідність детального наукового дослідження окремих процесуальних аспектів застосування зазначених положень та прийняття рішення про складання такої доповіді.

Стан дослідження

Окремі питання сутності та змісту, порядку складання досудової доповіді у кримінальному провадженні у своїх наукових працях вже аналізували науковці та практики: проф. Єні О., Матієк Л., Олефір Л., Ткач Т., Ющик О., Ягунов Д., та інші, зокрема, автори звертали увагу на недоліки організаційно-правового регулювання порядку призначення та складання досудової доповіді. Однак, прослідковується недостатність окремих предметних досліджень вчених, стосовно досудової доповіді, які б стосувалися проблем її змісту, процедури, строків, прийняття відповідного рішення судом тощо.

Метою цієї статті є спроба проаналізувати рівень та якість врегулювання відповідним процесуальним законодавством усієї процедури застосування інституту досудової доповіді органу пробаци у кримінальному судочинстві та запропонувати шляхи удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження

Правила Ради Європи про пробацію передбачають, «що залежно від національної правової системи, служба пробації може готувати доповідь суду у справі обвинуваченого в скоєнні злочину, щоб допомогти суду, по можливості, прийняти рішення про те, чи слід визнавати його винним, або яке покарання чи міра відповідатимуть скоєному» [4].

На національному рівні вищезгадане положення знайшло своє втілення в низці нормативно-правових актів і, зокрема, в приписах КПК України, де передбачено, що «у підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти рішення про доручення представнику персоналу органу пробації скласти досудову доповідь щодо особи, обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Досудова доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років складається незалежно від тяжкості вчиненого злочину, крім випадків, передбачених КПК України. Така доповідь складається з метою забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття судового рішення про міру покарання» [3].

Зміст та порядок складання досудової доповіді детально регламентується статтями 2, 9, 12, 14 Закону України «Про пробацію»[1], «Порядком складання досудової доповіді» [5].

Оцінюючи беззаперечну прогресивність введення досліджуваного інституту, все ж необхідно зазначити наступне. Аналізуючи положення статті 314-1 Кримінального процесуального кодексу України [3], очевидним є те, що законодавець своїм формулюванням «суд має право» визначає прийняття рішення про доручення представнику персоналу органу пробації складання досудової доповіді як право суду, а не його обов'язок, таким чином покладаючись на судову дискрецію (угляд).

У цьому контексті варто нагадати позицію Касаційного кримінального суду Верховного Суду, який у своїй постанові охарактеризував судову дискрецію (судовий угляд) у кри-

мінальному судочинстві як «повноваження суду (права та обов'язки), надані йому державою, обирати між альтернативами, кожна з яких є законною, та інтелектуально-вольову владну діяльність суду з вирішення у визначених законом випадках спірних правових питань, виходячи із цілей та принципів права, загальних засад судочинства, конкретних обставин справи, даних про особу винного, справедливості й достатності обраного покарання тощо» [6].

Таким чином, враховуючи наведену позицію, загальні засади кримінального провадження, встановлені статтею 2 КПК України, зокрема законності, рівності перед законом і судом тощо, та загальні засади призначення покарання, визначені статтею 65 Кримінального кодексу України [7], а саме необхідності урахування особи винного, вважаємо, що саме для забезпечення повної характеристики особи, обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі, з метою з'ясування можливості виправлення особи обвинуваченого без позбавлення або обмеження його волі на певний строк, з урахуванням доступних програм та послуг, за умови реалізації яких можливо досягнути належної поведінки без застосування покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства[5], суд зобов'язаний приймати рішення про доручення представнику персоналу органу пробації складання досудової доповіді у кожному провадженні по такій справі.

У зв'язку з цим, вважаємо, що було б доцільно закріпити обов'язок, а не право суду доручати представнику персоналу органу пробації складання досудової доповіді щодо особи, обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Зазначене, звичайно, не стосується проваджень щодо осіб, зазначених у ч.4 статті 314-1 КПК України [3].

Водночас, варто зауважити, що обов'язкове складання досудової доповіді у випадках вчинення зазначених злочинів, жодним чином не може звільняти сторону обвинувачення від обов'язку доказування

обставин, які характеризують особу обвинуваченого (відповідно до п. 5 ст. 91 КПК України). І хоча за внутрішньою складовою ці відомості можуть збігатися (наприклад, позитивні характеристики щодо особи), але за зовнішнім виявом вони оформлюються у відмінні документи, одні з яких будуть доказами у кримінальному провадженні, що зібрані стороною обвинувачення, а інші – матимуть рекомендаційний характер у формі досудової доповіді, складеної представником персоналу органу пробачії на підставі ухвали суду [8].

Окремі проблемні аспекти застосування нечітко встановленого порядку складання досудової доповіді виявляються і під час аналізу ухвал, розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень. Так, часто суди у своїх ухвалях, доручаючи органу пробачії скласти досудову доповідь, визначають занадто малі строки для здійснення такого доручення [9].

Зокрема, за даними електронного ресурсу «Пробачія України», станом на 01.09.2018 року, кількість отриманих ухвал суду уповноваженими органами з питань пробачії, щодо складання досудової доповіді стосовно обвинувачених становить 23 576, серед яких кількість ухвал із вказаним терміном підготовки досудової доповіді менше 10 днів – 10 160, що у процентному співвідношенні складає 43% [10].

Вважаємо, що зазначений термін для складання досудової доповіді є недостатнім для забезпечення всіх вимог, що ставляться до такої, зокрема, для забезпечення передбаченого «Порядком складання досудової доповіді» [5] її інформаційного наповнення. Це пояснюється наступним.

Порядком складання досудової доповіді передбачено, що досудова доповідь про обвинуваченого має містити:

«1) соціально-психологічну характеристику обвинуваченого, в якій міститься інформація про особистість обвинуваченого та умови його життя відповідно до факторів ризику, що впливають на поведінку обвинуваченого, а саме: історія правопорушень (попередні судимості; вік на час першого притягнення до кримінальної відповідальності, повторність, сукупність, рецидив злочинів); час, який минув з моменту винесення попереднього

судового рішення, яким особу було засуджено, звільнено від покарання чи кримінальної відповідальності за nereабілітуючими обставинами; час, який особа в сукупності провела в установах виконання покарань; форма вини за обвинуваченням; категорія злочину за обвинуваченням; наявність обставин, які обтяжують покарання за обвинуваченням (за винятком повторності та рецидиву злочинів); короткий зміст (обставини, мотиви) правопорушення за обвинуваченням, ставлення обвинуваченого до правопорушення; умови життєдіяльності та розвитку (житло, освіта, робота, матеріальне становище); особистісні характеристики (контроль над поведінкою та мисленням, психічний стан, зловживання алкоголем, наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами); соціальне оточення (стосунки у суспільстві, з рідними та близькими); ставлення до правопорушень; мотивація до зміни способу життя (поведінки, переконань); фактори, які підвищують ризик вчинення кримінального правопорушення, враховуючи його криміногенні потреби; наявність у обвинуваченого мотивації до позитивних змін (у тому числі з урахуванням бажання обвинуваченого брати участь у підготовці досудової доповіді);

2) оцінку ризику вчинення повторного кримінального правопорушення;

3) висновок про можливість виправлення без позбавлення або обмеження волі на певний строк з урахуванням доступних програм та послуг, за умови реалізації яких можливо досягнути належної поведінки без застосування покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства» [5].

Збір такого масиву інформації потребує значного часу [8]. Якщо певні дані можна отримати шляхом вивчення й аналізу матеріалів кримінального провадження, що не вимагає особливих часових затрат, то окрему інформацію, що складає соціально-психологічну характеристику обвинуваченого, яка, наприклад, може впливати на оцінку ризику вчинення повторного кримінального правопорушення, слід отримувати з інших джерел. Так, згідно з «Порядком складання досудової доповіді», інформація про обвинуваченого від підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів, громадян, які

можуть надати таку інформацію, одержується представником персоналу органу пробації шляхом направлення запитів або під час особистої зустрічі [5].

Таким чином, віддаленість проживання обвинуваченого (зокрема, сільська місцевість) і необхідність зустрічі з ним або направлення відповідних запитів, навантаження на працівника пробації, який займається ще безліччю інших обов'язків, ставлення до співпраці самого обвинуваченого (доволі поширеним є саме небажання обвинуваченого спілкуватись з представником пробації), все це, та і багато інших аспектів, слід враховувати суду при визначенні згаданого терміну. До цього потрібно додати те, що коли представник пробації не перебуває у підготовчому засіданні, додатково витрачається строк на пересилку ухвали до органу пробації, що зменшує і без того невеликі терміни для цієї роботи [9].

Таким чином, вважаємо позицію Булашева Р.Л. про те, що «необхідно обов'язково запрошувати на підготовче засідання представника органу пробації, з'ясувати всі питання стосовно підготовки досудової доповіді з роз'ясненням прав та обов'язків учасникам, та належно обговорити і визначити достатній строк для органу пробації», слушною і такою, що заслуговує на увагу з боку законодавця [9].

Такий підхід не лише надасть можливість з'ясувати повно необхідну інформацію про обвинуваченого, а й зможе усунути формальний підхід представника органу пробації до складання досудової доповіді, що у свою чергу забезпечить досягнення мети інституту пробації.

Висновки

Існуюча система пробації в Україні, зокрема, встановлення законодавством порядку забезпечення представником уповноваженого органу з питань пробації суду інформацією, що характеризує обвинуваченого загалом, є прогресивним напрямом реформування юстиції України.

Однак, закріплені норми, що стосуються складання досудової доповіді, є недосконалими і потребують змін та доповнень. У зв'язку з цим вважаємо, що у разі вчинення злочину невеликої або середньої тяжкості,

або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі, суд у кожному, без винятку, такому випадку зобов'язаний викликати представника уповноваженого органу з питань пробації на підготовче судове засідання і вже під час такого прийняти рішення про доручення представнику персоналу органу пробації складання досудової доповіді.

Література

1. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 року. № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 14.01.2019).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених: Закон України від 07.09.2016 року. № 1492-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19> (дата звернення: 14.01.2019).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 14.01.2019).
4. Рекомендація СМ/Рес (2010)1 Комітету Міністрів державам- членам про Правила Ради Європи про пробації (Прийнята Комітетом Міністрів 20 січня 2010 року на 105-му засіданні заступників Міністрів). URL: <https://rm.coe.int/> (дата звернення: 14.01.2019).
5. Порядок складання досудової доповіді, затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 27.01.2017 року. № 200/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 14.01.2019).
6. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 1 лютого 2018 року (справа № 634/609/15-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 14.01.2019).
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року. № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 14.01.2019).
8. Єні О., Матієк Л. Досудова доповідь у судовому кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*, 2017. №2. С. 42-50.
9. Булашев Р. Л. Досудова доповідь органу пробації. *Теоретичні та практичні аспекти*

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено спробу виділити окремі теоретичні та практичні проблеми застосування норм Кримінального процесуального кодексу України, що стосуються складання досудової доповіді та знайти способи їх подолання.

У цьому контексті пропонується закріпити обов'язок, а не право суду доручати представнику персоналу органу пробачії складання досудової доповіді щодо особи, обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, або тяжкого злочину, нижня межа санкцій якого не перевищує п'яти років позбавлення волі.

Обґрунтовано необхідність запрошення представника органу пробачії на підготовче судове засідання у справах щодо особи, обвинуваченої у вчиненні такого злочину.

Ключові слова: пробачія, досудова доповідь, інформація, що характеризує обвинуваченого, судова дискреція, кримінальне провадження.

ти інституту пробачії в Україні: матеріали міжнародного круглого столу (22 червня 2018 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. С.23-26.

10. Офіційний веб-сайт «Пробачія України». URL: <http://www.probation.gov.ua>(дата звернення: 14.01.2019).

SUMMARY

The article attempts to highlight certain theoretical and practical problems of applying the norms of the Criminal Procedural Code of Ukraine concerning the preparation of a pre-trial report and find ways to overcome them.

Taking into account the general principles of criminal proceedings, established by Article 2 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, in particular, the law, equality before the law and the court, etc., and the general principles of the punishment imposed by Article 65 of the Criminal Code of Ukraine, namely the need to take into account the guilty person, it is justified that it is precisely to ensure the full description of the person accused of committing a crime of small or medium severity or of a grave crime whose lower limit of sanction does

not exceed five years' imprisonment in order to clarify the possibility of correction of the person of the accused without deprivation of liberty or restriction of his will for a certain period, taking into account available programs and services, under which it is possible to achieve proper behavior without the use of penalties related to isolation from society, the court obliged. It is called to make a decision to instruct a representative of the staff of the probation body to prepare a pre-trial report in each proceeding on such a case.

In this context, it is proposed to consolidate the duty rather than the right of the court to entrust a representative of the staff of the probation body with the preparation of a pre-trial report on a person accused of committing a crime of small or medium gravity or a grave crime whose lower limit of sanction does not exceed five years' imprisonment.

The collection of information that needs to be reflected in the pre-trial report takes a lot of time.

If certain data can be obtained by studying and analyzing materials of criminal proceedings that does not require special time costs, then separate information constituting the socio-psychological characteristics of the accused, which, for example, may affect the assessment of the risk of committing a repeated criminal offense, should be obtained from others sources. Thus, according to the «Procedure for preparing a pre-trial report», information about the accused from the enterprises, institutions, organizations or their authorized bodies, citizens who can provide such information, is received by the representative of the staff of the probation body by sending inquiries or during a personal meeting.

Based on the foregoing, the necessity of inviting the representative of the probation body to the preparatory trial for cases concerning the person accused of committing such a crime of small or medium severity or a grave crime, the lower limit of the sanction of which does not exceed five years' imprisonment, is substantiated.

This approach will not only provide an opportunity to find out the necessary information about the accused but will also eliminate the formal approach of the representative of the probation body to the pre-trial report, which in turn will ensure the achievement of the goal of the probation institution.

Key words: probation, pre-trial report, information characterizing the accused, judicial discretion, criminal proceedings.